

DRAUGYSTĖS POŽYMIAI IR JŲ STRUKTŪRA VIDURINIOJOJE VAIKYSTĖJE

Indrė Danėnaitė¹, Laura Šeibokaitė

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

Santrauka. *Problema:* vidurinėsios vaikystės vaikų draugystės požymiai gali skirtis pagal kultūrinius ypatumus. Įvairius draugystės aspektus nagrinėjo lietuvių psichologai ir pedagogai, tačiau draugystė, kaip atskiras tyrimo objektas, buvo ištirtas tik paauglystės laikotarpiu. *Tikslas:* išanalizuoti ir įvertinti berniukų ir mergaičių draugystės požymius (emocinę paramą, instrumentinę pagalbą, fizinių ir emocinių konfliktų sprendimą, stabilumą, intymumą, pasitenkinimą, abipusiškumą, bendradarbiavimą) ir jų struktūrą vidurinėsios vaikystės laikotarpiu. *Metodas:* šiam tyrimui sukurta nauja metodika, sudaryta iš pagrindinio piešinio ir anketos. Pagrindinis piešinys skirtas vaiko projektavimuisi į atvaizduotą personažą ir į to personažo draugą. Anketa sudaryta iš 9 klausimų, kuriuose pateiktos dažnos situacijos iš vaikų gyvenimo. Tyrime dalyvavo 91 vaikas (54 berniukai ir 37 mergaitės). *Rezultatai:* požymių lyginimas berniukų ir mergaičių imtyse parodė, kad mergaitės, spręsdamos emocinius konfliktus, labiau atsižvelgia į draugių nuomonę, labiau linkusios joms paklusti, o berniukai egoistiškiau sprendžia emocinius konfliktus ir mažiau linkę nusileisti draugams. Taip pat pastebėta, kad mergaičių draugystė intymesnė nei berniukų. Faktoriinės analizės rezultatai parodė, kad berniukų imtyje draugystės požymiai nėra taip tarpusavyje susiję, kad sudarytų tam tikrą požymių struktūrą. Mergaičių imtyje išskirti keturi faktoriai: pirmasis glaudžiais ryšiais sieja pagalbos požymius, bendradarbiavimą ir fizinių konfliktų sprendimą, antrasis – intymumo ir abipusiškumo požymius, trečiasis – emocinių konfliktų sprendimą ir pasitenkinimą draugyste, ketvirtąjį faktorių sudaro tik stabilumas. *Išvados:* berniukų ir mergaičių draugystės požymiai išreiškti skirtingai. Mergaičių draugystės požymiai tarpusavyje susiję, o berniukų – susiję neužtektinai, kad sudarytų tam tikrą požymių struktūrą.

Pagrindiniai žodžiai: draugystės požymiai, vidurinioji vaikystė, lyčių skirtumai.

---

1 Susirašinėjimui: VDU Teorinės psichologijos katedra, K. Donelaičio g. 52, LT-44248 Kaunas, tel. 8 37 327824, el. paštas: i.danenaite@smf.vdu.lt

ĮVADAS

Vidurinioji vaikystė – intensyvus vaiko asmenybės kūrimosi metas (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004). Šiame tarpsnyje išryškėja individualūs vaiko skirtumai, nulemti prigimties ir socialinės aplinkos. Vaiko psichologinę būseną labai veikia nauji žmonės, su kuriais tenka bendrauti, palaikymas arba atstūmimas. Draugystė su bendraamžiais gali atlikti apsauginę funkciją, kai užtikrinamas saugumas, pasitikėjimas, efektyvus problemų sprendimas, aprūpinama informacija (Fox, Boulton, 2006; Hartup, 1992; Lamarche, Brendgen, Boivin, Vitaro, Perusse, Dionne, 2006; Laursen, Bukowski, Aunola, Nurmi, 2007; Schmidt, Bagwell, 2007). Draugystė gali užtikrinti ir partnerystę, patvirtinimą, ego paramą (Rose, Asher, 2004), bendraamžių priėmimą (Asher, Paquette, 2003), veikti socialinės kompetencijos raidą (Pakalnienė, Barkauskienė, 2006), būti emociniu šaltiniu, padedančiu susidoroti su santykių keliamu stresu (Hartup, 1996), apsaugoti nuo patyčių bei depresijos, padėti prisitaikyti (Asher, Paquette, 2003; Schmidt, Bagwell, 2007). Šiuo laikotarpiu vaikas padeda internalizuoti ir suvokti kitų žmonių požiūrį bei geba sunderinti asmeninius ir socialinius lūkesčius ir vertybes – visa tai turi įtakos vaiko savęs vaizdui, savęs vertinimui (Slee, 2002) ir adaptacijai (Asher, Paquette, 2003; Schmidt, Bagwell, 2007).

Draugystė gali turėti neigiamų padarinių vaiko psichinei raidai (Nangle, Erdley, Newman, Mason, Carpenter, 2003). V. Zenkovskis (1996) (cit. Pileckaitė-Markovienė ir kt., 2004) pastebėjo, kad viduriniojoje vaikystėje vaikas ypač jautrus gyvenimo smūgiams, bejėgis, neturi išteklių savo psichinei pusiausvyrai atkurti. Pasak autoriaus, jei šio amžiaus tarpsnio vaikas draugaudamas patirs psichinę traumą arba ilgai jaus psichinę įtampą keliančią situaciją, sutriks emocinis jo vystymasis. Ir vėliau, jau pasibaigus traumuojančiai situacijai, vaikas gali likti emociškai nestabilus, nepasitikintis savimi, nerimastingas, bailus, nemokės savęs kontroliuoti ir tiesiogiai reaguos į išorinius įvykius. Todėl svarbu nesumenkinti draugystės reikšmės viduriniojoje vaikystėje.

Minėtina, jog draugystė, kaip socialinis konstruktas, glaudžiai susijusi su socialine vaiko adaptacija, savęs vertinimu, savęs vaizdu, psichine sveikata. Ši prielaida paremta tuo, kad tarp kitų socializacijos veiksmų – šeimos, mokyklos, papildomo ugdymo įstaigų, žiniasklaidos (Leonavičius, 2004) – draugai turi stiprų ir tikriausiai unikalų indėlį į vaiko vystymąsi.

Draugystės sąvoką bandė apibrėžti daug praktikuojančių ir mokslinį darbą dirbančių psichologų, tačiau dauguma jų atsiremdavo į H. S. Sullivan (1953) suformuluotą apibrėžimą. Anot šio autoriaus, draugystė apibūdinama kaip intymus ir abipusis ryšys. W. Craig, D. Muir ir A. Slater (2000) šią sampratą bandė praplėsti ir įvardijo draugystę kaip savanoriškus abipusius emocinius partneriškus prieraišumo ryšius tarp vaikų. W. Hartup, D. C. French, B. Laursen, M. K. Johnston, J. R. Ogawa (1993) pastebėjo, kad draugystei viduriniojoje vaikystėje būdingi du esminiai požymiai: kartu praleistas laikas ir bendra veikla. T. Berndt, J. A. Hawkins, S. G. Hoyle (1986) draugystės atsiradimą aiškino ryšių palaikymu tam tikrą laiką. Taigi draugystės sąvokos esmė liko nepakitusi. Kiti autoriai ją praplėtė tyrinėdami draugystės bruožą ar aspektą skirtingais žmogaus raidos etapais. Tačiau šiame straipsnyje grįžtama prie pradinio, H. S. Sullivan (1953) suformuluoto draugystės apibrėžimo.

Viduriniojoje vaikystėje draugystė turi specifinių šiam amžiaus tarpšniui būdingų požymių, kurie pasireiškia ir išreiškiami pagal vaiko individualias charakteristikas ir socialinę aplinką. Į socialinę sąveiką su draugu vaikas atsineša ne tik turimas prigimties (Shiner, Caspi, 2003) ir socialinių veiksnių nulemtas fizines charakteristikas – išvaizdą, vardą (Hetherington, Parke, 1986; Pileckaitė-Markovienė ir kt., 2004), bet ir šeimoje praktikuojamus santykių bei elgesio modelius (Howes, Hamilton, Philipsen, 1998; Lieberman, Doyle, Markiewicz, 1999; Nickerson, Nagle, 2004; Stauffacher, DeHart, 2006), kurių intensyvumas įvairiai reiškiasi draugaujant. Svarbiu vaikų draugystės veiksniu tampa bendravimas su abiem tėvais bei jų auklėjimo stilius (Allés-Jardel, Fourdrinier, Schneider, 2002; Pileckaitė-Markovienė ir kt., 2004), kuris ne tik lemia vaikų galimybes palaikyti santykius su draugu, bet ir netiesiogiai išmoko arba neišmoko savarankiškai tyrinėti socialinę aplinką bei palaikyti su ja santykius. Platesnis socialinis kontekstas irgi daro įtaką vaiko draugystės kokybei ir draugų skaičiui. Vaikas susipažįsta su daug bendraamžių. Bendravimas su jais ir jų priskirtas socialinis statusas („populiariojo“, „vidutiniojo“, „atstumtojo“ ar nepastebimojo“ vaiko) gali padidinti ar sumažinti vaiko alternatyvas rinktis geriausius draugus (Nangle et al., 2003; Gest, Graham-Bermann, Hartup, 2001) ir paveikti santykių kokybę (Berndt, 1999; Nangle et al., 2003; Parker, Asher, 1989; 1993).

Tyrimai, nagrinėjantys vaiko raidą socialiniu kontekstu, labai svarbūs ir padeda geriau suvokti vaiką kaip socialinę būtybę. Tačiau ištirti

vaiko draugystės ir įtaką, kurią joms daro visos socialinės sferos, gana sudėtinga, todėl šiame straipsnyje daugiausia dėmesio skirta siauresnei socialinei sferai – draugystės sąveikoje išryškėjantiems požymiams. Nors kiekvieno vaiko sąveika su draugu yra unikali, vis dėlto galima įžvelgti šiam laikotarpiui būdingų požymių dėsningumą bei požymių sąsają.

Analizuojant vaikų draugystės temą ir susidūrus su daug įvairiapusiškai sąveiką tarp draugų aprašančių sąvokų, išskiriami šie pagrindiniai draugystės sąveikos požymiai:

- **Pagalba.** Emocinė pagalba (emocinė parama) mokslinių šaltinių apibrėžiama kaip dalijimasis sunkumais ir jausmais, palaikymas, išklausymas. Emocinės paramos būdu dažnai laikomas ir atsitraukimas, kuriuo siekiama suteikti žmogui laisvę priimti reikiamą sprendimą ar išgyventi skausmą (Rose, Asher, 2004). Instrumentinė pagalba apima labiau praktiškai bei fiziškai pritaikomą ir konkretesnę pagalbą pusę (pvz., padėti draugui atlikti namų darbus, patarti draugui).

- **Bendradarbiavimas** – bendra veikla siekiant bendrų tikslų. Bendradarbiavimas ir pagalba yra artimi, tačiau ir skirtumų turintys požymiai. Abu jie apima norą padėti vienas kitam, tik šiuo atžvilgiu pagalba susijusi su labiau savanorišku siekiu padėti bei tokios pagalbos lūkesčiu iš draugo; bendradarbiavimo noras padėti kyla iš bendrų siekių atlikti užduotį dažnai ne tik dėl savanoriškų, bet ir dėl egoistinių paskatų, pavyzdžiui, tingint, neturint laiko, negebant vienam atlikti užduoties (Ladd, Kochenderfer, Coleman, 1996).

- **Stabilumas** – draugystės sąveikos trukmė, draugystės ryšio pobūdis, t. y. ar draugystė nutruks dėl fizinių aplinkybių (Berndt et al., 1986; Berndt, 1999).

- **Pasitenkinimas** – nuostata, kaip vaikas pats vertina draugystės kokybę, ar nori toliau palaikyti santykius (Asher, Parker, 1993; Ladd et al., 1996).

- **Abipusiškumas** – vieno partnerio atsakas į kito teigiamą elgesį (Gotman, 1983; cit. Hetherington, Parke, 1986).

- **Konfliktai ir jų sprendimas** – nesutarimai, kylantys draugaujant (Hartup et al., 1993) ir jų sprendimo būdas (ar konfliktai sprendžiami kompromisu, ar atsižvelgiama tik į savo ar draugo poziciją).

- **Intymumas** – svarba atskleisti ar išsaugoti asmeninę informaciją, palaikyti fizinį kontaktą; fizinis prisirišimas (Kutkienė, 2004; Parker, Asher, 1989; Schmidt, Bagwell, 2007).

Moksliniais tyrimais įrodyta, kad šie draugystės požymiai skirtingai svarbūs berniukams ir mergaitėms. Dažnai siekiama išsiaiškinti lyties skirtumus pagalbai teikti ir gauti. Siūlydamiesi ir siekdami efektyviai padėti mergaitėms, draugai turėtų orientuotis į verbalinę pagalbą: nuraminti, patarti ir pasiūlyti socialinę veiklą. Mergaitės, siūlydamos pagalbą, nori turėti galimybę atsiskleisti. Berniukams efektyviausia pagalba – nekreipti dėmesio, kaltinti ir vengti. Norėdami sudaryti kuo geresnį įspūdį apie save ar išlaikyti privatumą, berniukai ieško pagalbos, išreikštos deviantiniu elgesiu (pvz., sumušti) ir stengiasi per daug neįsileisti draugų į savo gyvenimą (Rose, Asher, 2004). Kiti šaltiniai nurodo, kad mergaitės labiau linkusios duoti patarimus ir skelbti nuosprendžius, o berniukai dažniau naudoja komandas ir užslėptą agresiją (Seban, Kerns, Hernandez, Galvin, 2007). Rasta įrodymų, kad tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai linkę atsakyti pagalbos (Rose, Asher, 2004), be to mergaitės draugų pagalbą laiko daug svarbesne nei berniukai (Schmidt, Bagwell, 2007). Vis dėlto moksliniuose šaltiniuose stokojama informacijos apie emocinės ir instrumentinės pagalbos lyčių skirtumus.

Kiek kitokių rezultatų gauta tiriant pasitenkinimą. Aptikta neryški tendencija, kad berniukai jaučia didesnę pasitenkinimą draugyste (Asher, Parker, 1993), tačiau skirtumas tarp berniukų ir mergaičių imčių nebuvo statistiškai reikšmingas; taigi šis požymis reikalauja nuodugnesnių tyrimų.

Moksliniuose tyrimuose rasta lyčių skirtumų tarp konflikto sprendimo strategijų. Spręsdami iškilusį konfliktą, berniukai nemėgsta įvardyti pagrindinės konflikto priežasties, mergaitės – atvirksčiai, tačiau tik savo draugams. Be to mergaitės dažniau stengiasi logiškai paaiškinti konfliktą, gintis (Hartup et al., 1993). G. W. Laddo ir kt. (1996) tyrimo rezultatai parodė, kad tiek berniukai, tiek mergaitės išgyveno beveik tiek pat konfliktų, tačiau mergaitės sprendė juos greičiau ir buvo labiau patenkintos rezultatais. Išsamesnių mokslinių studijų apie konfliktų sprendimo strategijas – sprendžiant konfliktus atsižvelgti tik į save, kompromisą (atsižvelgti į abu) bei paklusimą (atsižvelgti tik į draugą) – nebuvo rasta.

Daugiausia statistiškai reikšmingų skirtumų buvo pastebėta tiriant intymumą. Rezultatų duomenimis, mergaitės surinko aukštesnius intymumo balus nei berniukai (Rudolph, Ladd, Dinella, 2007; Scar, Weinberg, Levine, 1986; Schmidt, Bagwell, 2007; Sebanc et al., 2007). Taip pat pažymėta, kad intymumas intensyvėja metams bėgant (Kutkienė, 2004).

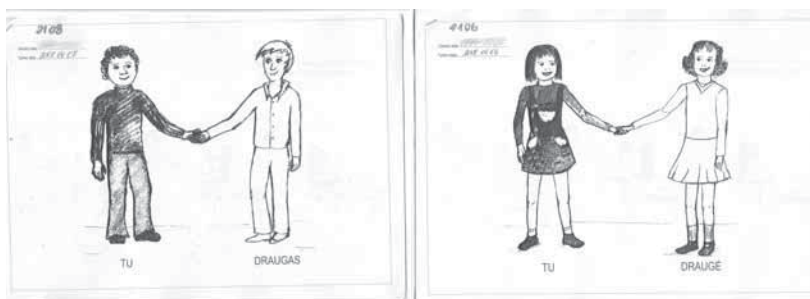
Išanalizavus nemažai mokslinių studijų, rasta daug informacijos apie stabilumo, abipusiškumo ir bendradarbiavimo svarbą draugystei vidurinėsios vaikystės laikotarpiu (Berndt et al., 1986; Berndt, 1999; Clarke-Stewart, Friedman, Koch, 1985; Hartup, 1992; 1996; Hetherington, Parke, Ladd et al., 1996; Niffenegger, Willer 1998; Sebanc et al., 2007; Slee, 2002; Sullivan, 1953), tačiau neaptikta konkrečios informacijos apie lyčių skirtumus arba tyrimai atlikti daugiau nei prieš 30 metų ir šių tyrimų rezultatų patikimumu abejojama (Mussen, Eisenberg-Berg, 1977; cit. Clarke-Stewart et al., 1985).

Rasta nuomonių ir empirinių įrodymų, kad vidurinėsios vaikystės vaikų draugystės požymiai gali skirtis pagal kultūrinius ypatumus, todėl būtų netikslu kitur atliktų tyrimų duomenis tiesmukai perkelti į tam tikrą kultūrą (Allés-Jardel, Fourdrinier, Roux et al., 2002; Chen, He, De Olivera, Lo Coco, Zapulla, Kaspar et al., 2004). Be to Lietuvoje vidurinėsios vaikystės draugystės kokybės klausimai dar nėra išsamiai nagrinėti. Atskirus vaikų draugystės aspektus – draugystės raidą, bendrą vaikų biopsichosocialinę raidą, intymumą dėl atskleistos paslapties, bendradarbiavimą kaip mokymosi veiksnį – nagrinėjo lietuvių psichologai ir pedagogai (Gedvilienė, 2000; Kutkienė, 2004; Navaitis, 1998; Pileckaitė-Markovienė ir kt., 2004; Zambacevičienė, 2006; Žukauskienė, 2002), tačiau kaip atskiras tyrimo objektas ištirti tik paauglystės laikotarpio draugystės aspektai (Pakalnienė, Barkauskienė, 2006).

Taigi šio darbo tikslas – išanalizuoti ir įvertinti berniukų ir mergaičių draugystės požymius (emocinę paramą, instrumentinę pagalbą, fizinių ir emocinių konfliktų sprendimą, stabilumą, intymumą, pasitenkinimą, abipusiškumą, bendradarbiavimą) ir jų struktūrą vidurinėsios vaikystės laikotarpiu. Identifikavus ir išmokus atpažinti pagrindinius vaikų santykių dėsningumus, būtų galima padėti vaikams lengviau adaptuotis mokykloje, užmegzti ir palaikyti draugiškus santykius. Daroma prielaida, kad berniukų ir mergaičių draugystės požymių išraiška ir struktūra skiriasi.

METODIKA

Remiantis išskirtų draugystės požymių sąrašu, šiam tyrimui buvo sukurta nauja metodika. Ji sudaryta iš pagrindinio piešinio ir anketos. Pagrindinis piešinys skirtas vaiko projektavimuisi į pavaizduotą personažą ir į to personažo draugą. Svarbiausia šio piešinio funkcija – palengvinti įsivaizduoti anketoje pateiktas situacijas. Atsižvelgiant į tai, kad vidurinėsios vaikystės laikotarpiu geriausiai draugais tampa tos pačios lyties atstovai (Hetherington, Parke, 1986), sukurtos dvi metodikos versijos: mergaitėms ir berniukams (1 pav.).

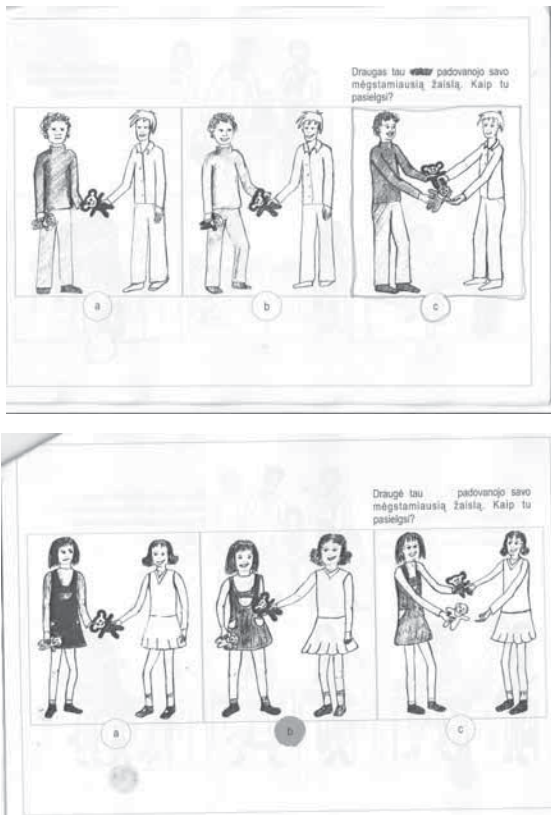

1 pav. Pagrindinis piešinys: berniukų ir mergaičių variantai

Fig.1. Examples of boys' and girls' main pictures

Visose situacijose išlaikomi tie patys pagrindinio veikėjo ir tos pačios lyties draugo personažai: mergaičių anketoje pagrindine veikėja nupiešta mergaitė, berniukų – berniukas. Abiejų metodikų turinys identiškas. Abu anketos variantai sudaryti iš 9 klausimų, kuriuose pateiktos dažnos vaikų gyvenimo situacijos. Pirmasis ir antrasis klausimai skirti emocinei ir instrumentinei pagalbai iširti, trečiasis ir ketvirtasis – emociniams ir fiziniams konfliktams, penktasis – draugystės stabilumui, šeštasis – pasitenkinimui, septintasis – abipusiškumui, aštuntasis – intymumui, devintasis – bendradarbiavimui. Kiekvienai situacijai skirtas atskiras lapas, kuriame raštu pateikta konkreti situacija, po jos aprašu nupieštos trys situacijos baigtys. Pateiksime vienos situacijos pavyzdį: „Draugas tau šiandien padovanoja savo mėgstamiausią žaislą. Kaip tu

pasielgsi?“ Žemiau nupieštuose trijuose piešiniuose pavaizduoti du vaikai, rankose laikantys meškiukus, ir draugas, teikiantis savo meškiuką pagrindiniam situacijų veikėjui. Pirmasis piešinėlis: pagrindinis situacijos veikėjas abejingu veidu priima draugo meškiuką, o savąjį tebelaiko prie savęs. Antrasis piešinėlis: pagrindinis situacijos veikėjas labai apsidžiaugia gavęs draugo meškiuką, tačiau savąjį, kaip ir pirmosios situacijos, tebelaiko prie savęs. Trečiajame piešinyje pavaizduota, kad pagrindinis veikėjas su šypsena priima draugo dovaną ir padovanoja savo meškiuką

2 pav. Situacijos pavyzdys: berniukų ir mergaičių variantas
Fig. 2. Examples of situations in boy's and girls' questionnaires

(2 pav. Piešinių autorė – Dailės akademijos ketvirtojo kurso studentė Vincenta Mikštavičiūtė).

Kad situacija būtų aiškesnė, pavaizduotos ne tik trys baigtys (t. y. fizinio konflikto, intymumo, bendradarbiavimo), bet ir pagrindinis bendras paveikslukas. Jis skirtas sudėtingesnėms situacijoms, reikalaujančioms daugiau laiko bei kognityvinių gebėjimų. Detalus situacijų aprašas pateiktas priede.

Kiekviena situacijos baigtis atspindi tiriamo draugystės požymio intensyvumą. „A“ situacijų baigtys reiškia neišreikštą ar menkai išreikštą draugystės požymį, „B“ – vidutiniškai išreikštą, „C“ – stipriai išreikštą požymį. Konfliktus tiriantiems klausimams „A“ situacijos baigtis reiškia atsižvelgti tik į save sprendžiant konfliktus, „B“ – atsižvelgti į abu draugus, „C“ – atsižvelgti tik į draugą (paklusnumas). Taigi situacijos baigtys pasiskirsto rangų skalėje.

Nauja tyrimo metodika pasirinkta siekiant:

1. Atsižvelgiant į vidurinėsios vaikystės amžiaus tarpsnio ypatumus, tyrimo metu išlaikyti vaikų dėmesį ir sutelkti jį į tyrimo metodiką.

2. Įsitikinti, kad vaikas klausimus suprato tinkamai ir atsakė tai, ką tyrėjas norėjo išsiaiškinti. Projekcine metodika pagrįstas metodikos pagrindinis piešinys padeda vaikams labiau įsijausti į anketoje pateiktas situacijas. Tai ir paskatino labiau orientuotis į individualia patirtimi grįstus, o ne į socialiai priimtinius atsakymus (Martišius, 1999).

3. Išgirsti kiekvieno vaiko nuomonę bei jos argumentus, paremtus pavyzdžiais iš jo gyvenimo. Nemažai iki šiol sukurtų metodikų apie vaiko draugystės požymius tiria iš suaugusiojo (vieno iš tėvų, abiejų tėvų ar mokytojo) perspektyvos (Hartup, 1996).

4. Gauti individualius atsakymus ir užtikrinti vaiko anonimiškumą. Kadangi tyrimo objektas – draugystė. Siekta, kad šalia vaiko sėdintis draugas neturėtų įtakos atsakymams ir kad nebūtų pasikėsinta į asmeninio gyvenimo slaptumą (Martišius, 1999).

5. Sukurti empatiškesnę, pasitikėjimą skatinančią atmosferą. Siekta išvengti mokytojų autoriteto įtakos, kuri skatintų socialiai priimtinesnius atsakymus (Jovaiša, 1994).

6. Tinkamai suprasti instrukciją. Stimuliacinė medžiaga ir instrukcija pateiktos trimis būdais: raštu, žodžiu ir piešiniu. Tai palengvina vaikui įsivaizduoti situaciją. Konkretesnis pavidalas ypač svarbus vaikams, kurių kognityviniai gebėjimai silpnesni (Piaget, 2002).

TIRIAMIEJI

Tyrimas atliktas vienoje Kauno miesto vidurinėje mokykloje. Mokykla neišskiria specifiniais ugdymo metodais ir mokinių kontingentu. Ištirti visų II–IV klasių mokiniai (išskyrus vienos ketvirtos klasės mokinius, kurių apklausti nepavyko dėl organizacinių sunkumų). Vaikų amžius svyruoja nuo 8 iki 10 m. Amžiaus grupei vaikai priskirti pagal gimimo datą, amžius matuotas pilnais metais (pvz., 8 metai 10 mėn. = 8 metai).

Tyrimė dalyvavo 91 vaikas, tarp kurių buvo 54 berniukai ir 37 mergaitės. Berniukų amžiaus vidurkis – 9,04 (standartinis nuokrypis – 0,776), mergaičių – 9,14 (standartinis nuokrypis – 0,822). Pagal lytį tiriamieji amžiaus grupėse pasiskirstė taip: 8 metų grupėje – 15 berniukų ir 10 mergaičių; 9 metų grupėje – 22 berniukai ir 12 mergaičių; 10 metų grupėje – 17 berniukų ir 15 mergaičių.

Dalyvavo visi klasės vaikai, kurių tėvai buvo davę raštišką sutikimą ir iki tyrimo datos pateikę klasės mokytoji.

Vaikai buvo apklausiami tose klasėse, kuriose mokosi. Tiriamasis sėdėdavo atskirai laisvame suole klasės gale. Vidutiniškai tyrimas trukdavo 10–15 min.

PROCEDŪRA

Visi tiriamieji apklausti individualiai. Vaikai buvo dar kartą supažindinti su tyrimu, jo eiga, užtikrintas atsakymų konfidencialumas bei nuoširdžių atsakymų vertė. Paaiškinta, kad kiekviena situacijos baigtis vienodai socialiai priimtina. Vaikų buvo paprašyta prisistatyti vardu, pristatyti geriausią draugą ir supažindinti su pagrindiniame piešinyje pavaizduotais personažais. Paaiškinta, kad vienas piešinio personažas atitinka jį, o kitas – įvardytąjį draugą. Paskui žodžiu nuosekliai pateiktos situacijos iš anketinės metodikos dalies ir vaiko paprašyta papasakoti, ką matęs kiekvienoje situacijos baigtėje ir kaip jas supranta. Vėliau vaikas turėjo išsirinkti mėgstamiausias flomasterio spalvas ir pažymėti savo santykių su draugu dažniausiai pasireiškiančią situacijos baigtį. Siekta, kad tyrimas būtų patrauklus: vaikas buvo skatinamas patinkančiomis spalvomis apibrėžti, nuspalvinti ar kitaip paženklinoti situacijos baigties raidę ar piešiniuką.

1 lentelė. Draugystės požymių lyties skirtumai

Table 1. Gender differences in friendship features

Požymis	Vidutinis rangas		Mann–Whitney reikšmė	p reikšmė
	Berniukai	Mergaitės		
Emocinė parama	43,93	49,09	887	0,309
Instrumentinė pagalba	47,32	44,07	927,5	0,469
Emocinių konfliktų sprendimas	41,67	52,32	765	0,038
Fizinių konfliktų sprendimas	43,06	50,28	840,5	0,125
Stabilumas	47,47	43,85	919,5	0,479
Pasitenkinimas	46,07	45,89	995	0,962
Abipusisškumas	46,77	44,88	957,5	0,603
Intymumas	40,14	54,55	682,5	0,001
Bendradarbiavimas	43,92	49,04	886,5	0,107

Organizuojant ir atliekant tyrimą, vaikams ir jų tėvams buvo pabrėžiama, kad dalyvavimas yra savanoriškas ir kad garantuojamas pateiktų duomenų konfidencialumas.

TYRIMO REZULTATAI

Siekiant nustatyti lyčiai būdingesnius draugystės požymius, jie buvo statistiškai palyginti ir įvertinti Mann–Whitney nepriklausomų imčių neparametriniu kriterijumi. Šiuo statistiniu kriterijumi gauti rezultatai pateikti 1 lentelėje.

Gauti rezultatai (1 lentelė) atskleidžia, kad statistiškai reikšmingai skiriasi tik du požymiai. Tyrimo duomenimis, mergaičių draugystė intymesnė nei berniukų, mergaitės dažniau paklūsta draugės nuomonei. Galima pastebėti ir ryškesnių tendencijų mergaičių fiziniam konfliktui spręsti ir bendradarbiauti, bet šie berniukų ir mergaičių požymių skirtumai nėra statistiškai reikšmingi.

Norėta išsiaiškinti, kaip pasireiškia pagrindiniai įvairių amžiaus grupių berniukų ir mergaičių požymių, apibūdintų literatūroje, skirtumai. Todėl remiantis Mann–Whitney neparametriniu kriterijumi buvo palyginta, kaip atskiri požymių pasireiškia 8, 9 ir 10 metų vaikų amžiaus grupėse.

Analizė parodė, kad aštuonmečiai berniukai ir mergaitės draugystės požymių išreikštumu statistiškai reikšmingai nesiskiria. Pastebėtos labai

nežymios tendencijos, kad aštuonmetės mergaitės linkusios labiau bendradarbiauti nei berniukai (vidutiniai rangai mergaičių grupėje – 15,0; berniukų – 11,7, Mann–Whitney reikšmė – 55, $p = 0,081$).

Devynmečių vaikų imtyje pastebėta, kad egzistuoja statistškai reikšmingų skirtumų, kaip berniukai ir mergaitės sprendžia emocinius konfliktus (Mann–Whitney reikšmė – 82; $p = 0,049$) ir tarp intymumo (Mann–Whitney reikšmė – 72; $p = 0,007$) rodiklių. Rezultatai leidžia teigti, kad devynmečių mergaičių draugystė intymesnė (vidutinis rangas – 22,5) negu berniukų (vidutinis rangas – 14,8) ir šios mergaitės, spręsdamos emocinius konfliktus, dažniau paklūsta draugės nuomonei (vidutinis rangas – 21,7) negu berniukai (vidutinis rangas – 15,2). Taip pat pastebėta tendencija, kad devynmečių berniukų (vidutinis rangas – 18,7) draugystė yra abipusiškesnė nei mergaičių (vidutinis rangas – 15,3), tačiau šie skirtumai nėra statistškai reikšmingi (Mann–Whitney reikšmė – 105; $p = 0,081$).

Dešimtmečių vaikų grupėje statistškai reikšmingų draugystės požymių skirtumų neaptikta. Galima kalbėti tik apie statistinę tendenciją (Mann–Whitney reikšmė – 90; $p = 0,090$), kad dešimtmečių mergaičių (vidutinis rangas – 19,0) draugystė yra intymesnė nei berniukų (vidutinis rangas – 14,3).

Apskritai lyginant berniukų ir mergaičių draugystės požymius galima manyti, kad skirtumai būtų kur kas reikšmingesni, jei būtų tiriama didesnė respondentų imtis.

Siekiant sumažinti kintamųjų skaičių ir išskirti esmines požymių grupes, atlikta faktorinė analizė. Į ją įtraukti visi straipsnyje nagrinėjami draugystės požymiai: instrumentinė pagalba ir emocinė parama, fizinis ir emocinių konfliktų sprendimas, stabilumas, abipusiškumas, intymumas, bendradarbiavimas, pasitenkinimas.

Bartleto sferiškumo testas rodo, kad duomenų koreliacinė matrica nelygi vienetinei ir kad duomenys koreliuoti, todėl tinkami faktorinei analizei ($p = 0,018$). Kaiserio, Meyerio ir Olkino (KMO) testas patvirtina, kad faktorinė analizė duomenims tinka ($KMO = 0,654$).

Faktorinės analizės rezultatai siūlo tris prasmingus komponentus, kurie kartu paaiškina 48 % bendros dispersijos. Siekiant kuo paprastesnės faktorių struktūros, faktorių ašys buvo pasuktos (*Varimax*). Šios faktorinės analizės etapo rezultatai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. *Tiriamųjų vaikų draugystės požymių struktūra*

Table 2. *The structure of friendship features in the whole sample*

Požymis	Komponentai		
	1	2	3
Bendradarbiavimas	0,599	0,180	0,159
Pasitenkinimas	0,561	0,174	-0,015
Intymumas	0,530	-0,103	-0,015
Abipusiškumas	0,522	-0,245	0,517
Instrumentinė pagalba	0,471	0,210	-0,088
Emocinių konfliktų sprendimas	0,001	0,767	-0,102
Fizinių konfliktų sprendimas	0,174	0,644	0,110
Emocinė parama	0,396	0,415	0,406
Stabilumas	-0,171	0,059	0,894

Lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad pirmąjį faktorinės analizės išskirtą komponentą labiausiai paaiškina bendradarbiavimas, pasitenkinimas, intymumas, abipusiškumas, instrumentinė pagalba ir emocinė parama. Šis komponentas paaiškina didžiausią dalį bendros dispersijos (vien šis faktorius paaiškina 23 % pasiskirstymo). Atsižvelgiant labiausiai į pagrindines sudėtines komponento dalis, pirmąjį komponentą būtų galima laikyti sudėtinu artumo-bendradarbiavimo požymiu. Antrąjį komponentą geriausiai paaiškina emocinių ir fizinių konfliktų sprendimai bei emocinė parama. Trečiąjį komponentą geriausiai paaiškina stabilumas. Nors abipusiškumas ir emocinė parama priklauso kitiems faktoriams, vis dėlto jų indėlis į trečiąjį – stabilumo – faktorių yra reikšmingas. Pastebėtina, kad emocinė parama – svarbi visų trijų komponentų sudėtinė dalis ir panašaus stiprumo ryšiu yra susijusi su visais trimis komponentais.

Kadangi buvo daryta prielaida, kad berniukų ir mergaičių draugystės požymių struktūra skiriasi, berniukų ir mergaičių grupėse buvo atliktos atskiros faktorinės analizės. Bartleto sferiškumo testas berniukų imtyje rodo, kad duomenys nėra koreliuoti ($p = 0,372$), nors Kaiserio, Meyerio ir Olkino (KMO) testas patvirtina, kad faktorinės analizės duomenims tinka ($KMO = 0,557$). Tai rodo, kad berniukų grupėje draugystės požymiai nėra pakankamai susiję tarpusavyje, kad sudarytų tam tikrą požymių struktūrą. 3 lentelėje pateiktos emocinės paramos, instrumentinės pagalbos,

3 lentelė. Draugystės požymių tarpusavio sąsajos berniukų grupėje
Table 3. Interrelations among friendship features in a boys' sample

Požymis	Emocinė pagalba	Instrumentinė pagalba	Emocinių konfliktų sprendimas	Fizinių konfliktų sprendimas	Stabilumas	Pasitenkinimas	Abipusiškumas	Intymumas
Instrumentinė pagalba	0,188							
Emocinių konfliktų sprendimas	0,280*	0,195						
Fizinių konfliktų sprendimas	0,155	0,159	0,152					
Stabilumas	0,185	-0,062	-0,032	0,003				
Pasitenkinimas	0,215	-0,074	0,106	0,028	0,023			
Abipusiškumas	0,105	0,067	-0,055	0,103	0,208	0,328*		
Intymumas	0,137	0,083	-0,060	0,006	-0,044	0,053	0,079	
Bendradarbiavimas	0,046	0,102	0,083	0,229	0,135	0,298*	0,362**	0,094

* p < 0.05

** p < 0.01

emocinių ir fizinių konfliktų sprendimo, stabilumo, intymumo, pasitenkinimo, abipusiškumo bei bendradarbiavimo tarpusavio koreliacijos berniukų imtyje.

Nors emociniai konfliktai susiję su emocine pagalba, pasitenkinimas – su bendradarbiavimu ir abipusiškumu, abipusiškumas – su bendradarbiavimu, bet šių ryšių nepakanka, kad jie atsispindėtų faktorių struktūroje.

Kiek kitokie rezultatai gauti mergaičių imtyje. Bartleto sferiškumo testas mergaičių imtyje rodo, kad duomenys tinka faktorinei analizei ($p < 0,001$) ir paaiškina 71 % bendros draugystės požymių dispersijos mergaičių grupėje. Siekiant kuo paprastesnės faktorių struktūros, faktorių ašys buvo pasuktos (*Varimax*). Šios faktorinės analizės etapo rezultatai pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. *Mergaičių draugystės požymių struktūra*

Table 4. *The structure of friendship features in a girls' sample*

Požymis	Komponentai			
	1	2	3	4
Emocinė parama	0,788	0,170		0,295
Bendradarbiavimas	0,743	0,200	-0,275	-0,249
Instrumentinė pagalba	0,578	0,290		-0,116
Fizinių konfliktų sprendimas	0,568	-0,285	0,433	
Intymumas	0,213	0,884	0,133	
Abipusiškumas	0,132	0,859		0,193
Emocinių konfliktų sprendimas	-0,160		0,859	
Pasitenkinimas	0,332	0,276	0,587	-0,330
Stabilumas		0,112		0,907

Lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad pirmąjį faktorinės analizės išskirtą komponentą apima emocinė ir instrumentinė pagalba, bendradarbiavimas, fizinių konfliktų sprendimas. Sąlyginai nemažą indėlį į pirmąjį faktorių įneša pasitenkinimas ir intymumas. Kitų požymių svoris šiame komponente gana nežymus. Vien šis komponentas paaiškina 22,5 % bendros mergaičių imties dispersijos. Palyginti su kitais komponentais didžiausia draugystės požymių dalis priklauso pirmajam komponentui. Jį būtų galima apibūdinti atsižvelgimo į draugą ir pagalbos jam požymiu. Antrąjį komponentą labiausiai paaiškina intymumo ir abipusiškumo požymiai, kurių svoris gana didelis. Lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad į šį komponentą tam tikrą indėlį (su neigiamu ženklu) gali turėti ir fizinių konfliktų sprendimas. Taigi jį būtų galima laikyti abipusio artumo siekimo ne tik draugui, bet ir sau faktoriumi. Trečiąjį komponentą sudaro emocinių (tam tikra prasme ir fizinių) konfliktų sprendimas ir pasitenkinimas draugyste. Šį komponentą būtų galima įvardyti kaip didesnės atžvalgos į draugą sprendžiant konfliktus ir su tuo susijusio pasitenkinimo draugyste faktoriumi. Ketvirtąjį komponentą sudaro tik draugystės stabilumas. Dalį jo faktoriaus svorio turi ir pasitenkinimas draugyste (su neigiamu ženklu), emocinė pagalba ir bendradarbiavimas (su neigiamu ženklu).

REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame darbe tyrinėjami draugystės požymiai viduriniojoje vaikystėje, jų išreikštumas, ieškoma lyties ir amžiaus skirtumų, išskiriami esminiai požymių faktoriai.

Tyrimo rezultatai rodo, kad ne visi draugystės požymiai vienodai išreikšti berniukų ir mergaičių grupėse. Spręsdamos emocinius konfliktus, mergaitės labiau atsižvelgia į draugių nuomonę, labiau linkusios joms paklusti, o berniukai emocinius konfliktus sprendžia egoistiškiau ir mažiau linkę nusileisti draugams. Taip pat pastebėta, kad mergaičių draugystei būdingas didesnis intymumas nei berniukų. Rezultatai labai panašūs į T. Berndt ir kt. (1986), J. G. Parker ir S. R. Asher (1993) bei A. M. Sebanc ir kt. (2007) tyrimus, kuriais nustatyta, kad pradinėse klasėse besimokančių mergaičių draugystės yra intymesnės nei berniukų ir kad joms svarbiau įtikti draugėms. Intymesnius mergaičių ryšius patvirtina ir kiti autoriai (Pakalnienė, Barkauskienė, 2006; Rudolph et al., 2007; Scar et al., 1986; Schmidt, Bagwell, 2007). Tokie duomenys gali reikšti, kad pradinėse klasių mergaitėms svarbu dalytis savo jausmais, tam tikra patirtimi ar išgyvenimais, kartais net paslaptimis, o berniukus su draugais vienija kitokio pobūdžio artumo siekis, veikiausiai, bendra veikla.

Berniukų ir mergaičių santykiuose bendradarbiavimo, pasitenkimo draugyste reiškimas nesiskyrė. Tai taip pat sutampa su mokslininkų studijų duomenimis (Mussen, Eisenberg-Berg, 1977; Parker, Asher, 1993). Taigi, gali būti, kad tiek berniukai, tiek mergaitės vienodai patenkinti draugyste, tačiau pagrindiniai jų draugystės požymiai ar jų raiška gali skirtis (Schmidt, Bagwell, 2007).

Lyginant aštuonmečių, devynmečių ir dešimtmečių berniukų ir mergaičių draugystės požymius, pastebėta, kad kai kurių jų intensyvumas labiausiai skiriasi tarp devynmečių mergaičių ir berniukų. Tyrimo rezultatai panašūs į bendros imties rezultatus. Duomenų analizė parodė, kad devynmečių mergaičių draugystė intymesnė ir jos labiau nei berniukai linkusios paklusti draugei, spręsdamos emocinius konfliktus. Dešimtmečių mergaičių imtyje pastebėta labai ryški intymumo tendencija, tačiau ji nebuvo statistiškai patikima. Kadangi šį požymį metodika tyrė gana pavojingos paslapties atskleidimo aspektu, šio tyrimo rezultatus būtų galima paaiškinti L. Kutkienės (2004) atlikto tyrimo rezultatais. Pasak autorės, vaikai dažnai linkę atskleisti pavojingą paslaptį pašaliniam

asmenims dėl galimų rimtų pasekmių. Taigi draugai gali būti nevienodai linkę pasakoti savo paslaptis vienas kitam, ir amžius gali neturėti įtakos norui atskleisti jas draugui. Amžiaus įtaka gali kisti, nors paprastai ilgainiui didėja.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad bendros vaikų imties draugystės požymiai tarpusavyje yra susiję. Faktoriinės analizės metu gauti trys sudėtiniai požymių faktoriai. Pirmasis sudėtinis faktorius glaudžiais ryšiais sieja bendradarbiavimą, pasitenkinimą, intymumą ir abipusiškumą. Tyrimo rezultatai rodo, kad pasitenkinimas draugyste labiausiai susijęs su galimybe dalytis jausmais ir bendromis pastangomis tiek atliekant tam tikrą veiklą, tiek emociškai. Rezultatai atskleidė artimus ryšius tarp emocinių ir fizinių konfliktų sprendimo požymių ir tai leidžia teigti, kad vaikai naudoja vienodas konfliktų sprendimo strategijas, kai nesutaria ir kai fiziniškai konfliktuoja. Panašu, kad stabilumas sudaro atskirą faktorių. Vadinasi, mažiau koreliuoja su kitais draugystės požymiais. Emocinė parama panašiai svarbi visų trijų faktorių sudėtinė dalis. Taigi emocinę paramą galima laikyti vienu pagrindinių draugystę ir jos kokybę nusakančių požymių viduriniojoje vaikystėje, t. y. galima daryti prielaidą, kad vaikai, kurie iš savo draugų sulaukia emocinės paramos, draugaudami patiria ir kitokią naudą – tinkamai sprendžia konfliktus, jaučia pasitenkinimą draugyste, gali dalytis jausmais, gauti ir teikti pagalbą.

Atlikus išsamesnę faktoriinę analizę, pastebėta, berniukų grupėje draugystės požymiai nepakankamai tarpusavyje susiję, kad sudarytų tam tikrą požymių struktūrą. Koreliacinė analizė parodė, kad emociniai konfliktai susiję su emocine pagalba, pasitenkinimas – su bendradarbiavimu ir abipusiškumu, abipusiškumas – su bendradarbiavimu, tačiau šių ryšių nepakanka, kad jie atspindėtų faktorių struktūrą.

Išsamesnė mergaičių grupės faktoriinė analizė atskleidė keturis faktorius. Pirmasis faktorius glaudžiais ryšiais sieja pagalbos (emocinės ir instrumentinės) požymius, bendradarbiavimą ir fizinių konfliktų sprendimą, antrasis – intymumo ir abipusiškumo požymius, trečiasis – emocinių (tam tikra prasme ir fizinių) konfliktų sprendimą ir pasitenkinimą draugyste, ketvirtąjį faktorių sudaro tik stabilumas. Gauti rezultatai leidžia teigti, kad stabilumas draugystėje menkai susijęs su kitais draugystės požymiais ir, matyt, kaip nurodo kiti autoriai, draugystės stabilumas susijęs su geografiniais veiksniais bei mažiau priklauso nuo vaiko

pasirinkimo (Berndt et al., 1986). Tai rodo, kad draugystės požymiai tarpusavyje susiję tik mergaičių imtyje.

Taigi šis tyrimas palieka nemažai gairių tolesnėms mokslininkų studijoms. Tarp draugystės požymių identifiikuota nemažai lyties skirtumų, todėl po šio tyrimo lieka daug klausimų: kodėl vienu požymių sąsajos būdingos mergaitėms ir kodėl tie ryšiai nebūdingi berniukams, kodėl šiems ryšiams amžius daro skirtingą įtaką. Šiuos ir kitus klausimus reikia nuodugniau teoriškai pagrįsti ir ištirti kituose moksliniuose darbuose.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad šiame straipsnyje pristatytas tyrimas turi kai kurių ribojimų. Nors tiriamųjų imtis pakankama čia pateiktiems statistiniams skaičiavimams ir leidžia daryti faktais pagrįstas išvadas, tačiau didesnis respondentų skaičius veikiausiai būtų leidęs nustatyti daugiau draugystės požymių skirtumų berniukų ir mergaičių grupėse. Kadangi tyrimui naudotą metodiką sukūrė straipsnio autorės, ateityje reikėtų išsamiai patikrinti jos validumą ir patikimumą. Vis dėlto straipsnyje pateikta medžiaga sudaro galimybę plėtoti ir geriau suprasti draugystės požymių įvairovę ir struktūrą viduriniojoje vaikystėje. Ir ateities tyrimuose leidžia kelti naujas hipotezes.

IŠVADOS

1. Berniukų ir mergaičių draugystė skiriasi požymių išreikštumu:
  - a. mergaitės labiau išreiškia intymumą nei berniukai;
  - b. spręsdamos emocinius konfliktus, mergaitės labiau linkusios paklusti draugės nuomonei nei berniukai savo draugų.
  - c. statistiškai reikšmingi skirtumai tarp berniukų ir mergaičių požymių išreikštumo labiausiai išryškėja devintaisiais gyvenimo metais.
2. Tik kai kurie berniukų draugystės požymiai yra susiję: emociniai konfliktai susiję su emocine pagalba, pasitenkinimas – su bendradarbiavimu ir abipusiškumu, abipusiškumas – su bendradarbiavimu. Tačiau draugystės požymių struktūra berniukų grupėje lieka neaiški.
3. Mergaičių draugystės požymiai yra tarpusavyje susiję. Labiausiai tarpusavyje susiję emocinės paramos, instrumentinės pagalbos, bendradarbiavimo ir fizinio konfliktų sprendimo draugystės požymiai; intymumas susijęs su abipusiškumu; emocinių konfliktų sprendimas susijęs su pasitenkinimu. Stabilumas su kitais draugystės požymiais nesusijęs.

Literatūra

- Allés-Jardel, M., Fourdrinier, C., Schneider, B. H. (2002). Parent's structuring of children's daily lives in relation to quality and stability of children's friendships. *International Journal of Psychology*, 37 (2), 65–73.
- Asher, S. R., Paquette, J. A. (2003). Loneliness and peer relations in childhood. *Current Directions in Psychological Science*, 12 (3), 75–78.
- Berndt, T. J., Hawkins, J. A., Hoyle, S. G. (1986). Changes in friendship during a school year: Effects on children's and adolescents' impressions of friendship and sharing with friends. *Child Development*, 57, 1284–1297.
- Berndt, T. J. (1999). *The dark side of friendship: Questions about negative interaction between friends*. Pranešimas, skaitytas Albuquerque Symposium on Enmity, Conflict, Aggression, and victimization: Dark sides of dyadic relationships. New Mexico: Purdue University.
- Chen, X., He, Y., De Olivera, A. M., Lo Coco, A., Zapulla, C, Kaspar, V., et al. (2004). Loneliness and social adaptation in Brazilian, Canadian, Chinese and Italian children: a multi-national comparative study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45 (8), 1373–1384.
- Clarke-Stewart, A., Friedman, S., Koch, J. (1985). *Child Development: A Topical Approach*. New York: John Wiley & Sons.
- Craig, W., Muir, D., Slater, A. (2000). *Childhood social development: The essentials readings*. Malden: Blackwell Publishers.
- Fox, C. L., Boulton, M. J. (2006). Friendship as a moderator of the relationship between social skills problems and peer victimization. *Aggressive Behavior*, 32, 110–121.
- Gedvilienė, G. (2000). *Mokymasis bendradarbiaujant kaip socialinių ir kognityvinių gebėjimų ugdymo jaunesniame mokykliniame amžiuje veiksnys*. Daktaro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas.
- Gest, S. D., Graham-Bermann, S. A., Hartup, W. W. (2001). Peer experience: common and unique features of number of friendships, social network centrality, and sociometric status. *Social Development*, 10 (1), 23–40.
- Hartup, W.W. (1992) Having friends, making friends, and keeping friends: Relationships as educational contexts. Aplankyta 2008-01-05, <http://ceep.crc.uiuc.edu/pubs/ivpaguide/appendix/mcclellan-assessing.pdf>.
- Hartup, W. W., French, D. C., Laursen, B., Johnston, M. K., Ogawa, J. R. (1993). Conflict and friendship relations in middle childhood: Behavior in a closed-field situations. *Child Development*, 64, 445–454.
- Hartup, W. W. (1996). The company they keep: Friendships and their developmental significance. *Child Development*, 67, p. 1–13.
- Hetherington, E. M., Parke, R. D. (1986). *Child psychology: A Contemporary viewpoint*. New York: Mc. Graw-Hill Book Company.
- Howes, C., Hamilton, C. E., Philipsen, C. (1998). Stability and continuity of child-caregiver and child-peer relationships. *Child Development*, 69 (2), 418–426.

- Jovaiša, L. (1994). *Edukologijos pradmenys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kutkienė, L. (2004). Socializacijos ypatumai vidurinėje vaikystėje paslapčių atskleidimo draugui aspektu. *Pedagogika*, 70, 116–120.
- Ladd, G. W., Kochenderfer, B. J., Coleman, C. C. (1996). Friendship quality as a predictor of young children's early school adjustment. *Child Development*, 61, 1081–1100.
- Lamarche, V., Brendgen, M., Boivin, M., Vitaro, F., Perusse, D., Dionne, G. (2006). Do friendships and siblings relationships provide protection against peer victimization in similar way? *Social Development*, 15 (3), 373–393.
- Laursen, B., Bukowski, W. M., Aunola, K., Nurmi, J.E. (2007). Friendship moderates prospective associations between social isolation and adjustment problems in young children. *Child Development*, 78 (4), 1395–1404.
- Leonavičius, V. (2004). *Sociologija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Lieberman, M., Doyle, A.B, Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: associations with peer relations. *Child Development*, 70 (1), 202–213.
- Martišius, V. (1999). *Psichologijos metodai*. Vilnius: Egaldas.
- Nangle, D. W., Erdley, C. A., Newman, J. E., Mason, C. A., Carpenter, E. M. (2003). Popularity, friendship quantity, and friendship quality: Interactive influences on children's loneliness and depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32, 546–555.
- Navaitis, G. (1998). *Psichologinė parama vaikams*. Vilnius: Kronta.
- Nickerson, A. B., Nagle, R. J. (2004). The influence of parent and peer attachment on life satisfaction in middle childhood and early adolescence. *Social Indicators Research*, 66, 35–60.
- Niffenegger, J. P., Willer, L. R. (1998). Friendship behaviors early childhood and beyond. *Early Childhood Education Journal*, 26 (2), 95–99.
- Pakalnienė, E., Barkauskienė, R. (2006). Draugystės kokybė ir sąsajos su bendraamžių grupės priėmimu paauglystėje. *Psichologija*, 34, 103–114.
- Parker, J. G., Asher, S. R. (1989). *Peer relations and social adjustment: are friendship and group acceptance distinct domains?* Pranešimas skaitytas „Property, processes, and effects of friendship relations during childhood and adolescence“ simpoziume, Kansas: University of Illinois at Urban-Champaign.
- Parker, J. G., Asher, S. R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood: links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Child Development*, 29(4), 611–621.
- Piaget, J. (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas: vaiko logikos tyrinėjimai*. Vilnius: Aidai.
- Pileckaitė-Markovienė, M., Nasvytienė, D., Bumblytė, D. (2004). *Vystymosi psichologija: Vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
- Rose, A. J., Asher, S. R. (2004). Children's strategies and goals in response to helping and help-seeking tasks within a friendship. *Child Development*, 75 (3), 749–763.

- Rudolph, K. D., Ladd, G., Dinella, L. (2007). Gender differences in the interpersonal consequences of early-onset depressive symptoms. *Merrill-Palmer Quarterly*, 53 (3), 461–488.
- Scar, S., Weinberg, R. A., Levine, A. (1986). *Understanding development*. New York: Harcourt Brace Jovanovich Publishers.
- Schmidt, M. E., Bagwell, C. L. (2007). The protective role of friendships in overtly and relationally victimized boys and girls. *Merrill-Palmer Quarterly*, 53 (3), 439–460.
- Seban, A. M., Kearns, K. T., Hernandez, M. D., Galvin, K. B. (2007). Predicting having a best friend in young children: Individual characteristics and friendship features. *The Journal of Genetic Psychology*, 168 (1), 81–95.
- Shiner, R., Caspi, A. (2003). Personality differences in childhood and adolescence: measurement, development, and consequences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(1), 2–32.
- Slee, P. T. (2002). *Child, adolescent and family*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.
- Stauffer, K., DeHart G. B. (2006). Crossing social context: relational aggression between siblings and friends during early and middle childhood. *Applied Developmental Psychology*, 27, 228–240.
- Zambacevičienė, E. (2006). *Vaiko psichologinis pažinimas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai

PRIEDAI

SITUACIJŲ APRAŠAS

Tiriamasis vaikas situacijose projektuojasi į pagrindinį veikėją (PV). Draugas situacijose atitinka geriausią tiriamojo draugą.

I situacija. *Mokytojas bara draugą už namų darbų nepadarymą. Draugas nusimena. Kaip tu pasielsi? (Emocinė parama).*

Piešinyje pavaizduoti mokytojas, laikantis rankose sąsiuvinį ir barantis šalia suolo stovintį draugą, ir netoli vykstančio konflikto suole sėdintis PV.

Pirmoji situacijos baigtis: PV nekreipia dėmesio į susidariusią situaciją ir, atsiribojęs nuo konflikto tarp draugo ir mokytojo, toliau teberašo.

Draugas pavaizduotas nusiminęs ir susigėdęs, kad nepadarė namų darbų (emocinė parama neišreikšta arba išreikšta menkai).

Antroji situacijos baigtis: PV apkabina draugą, tačiau nepritariamai žiūri į jį, nes sutinka su mokytojo nuomone. PV veidas persikreipęs, žvilgsnis nepritariantis (emocinė parama išreikšta vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV stoja tarp draugo ir mokytojo, užstoja draugą. Draugas pavaizduotas ne toks nusiminęs (emocinė parama išreikšta stipriai).

II situacija. *Draugas nespėja nupiešti kalėdinio piešinio dailės pamokėlei. Lygiai tokį patį tu pats turi nupiešti šiai pamokėlei. Kaip elgies?* (Instrumentinė pagalba).

Piešinėlyje pavaizduoti suole sėdintys ir piešiantys vaikai – PV ir jo draugas.

Pirmoji situacijos baigtis: piešia piešinį sau nekreipdamas dėmesio į tuščią draugo lapą. PV pavaizduotas savimi patenkintas, o draugas – nusiminęs (instrumentinė pagalba neišreikšta arba išreikšta menkai).

Antroji situacijos baigtis: PV nupiešęs pusę savo piešinio, paskui padėta draugui (instrumentinė pagalba išreikšta vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV piešia draugui piešinį. PV tuščias popieriaus lapas krenta nuo stalo (instrumentinė pagalba išreikšta stipriai).

III situacija. *Draugas pasišaipė iš tavo megztinio/suknelės. Kaip tu pasielgsi?* (Emocinių konfliktų sprendimas).

Piešinėlyje atvaizduotas PV, atėjęs pas draugą išsiskiriančiai apsirėngęs (mergaitė keista suknele, berniukas, dėvintis megztinį su miki-mauzu).

Pirmoji situacijos baigtis: draugas smarkiai krizena į saują. PV atvaizduotas nosisukęs, sukryžiuojęs rankas. PV veido mimika rūsti (atsižvelgiama tik į save).

Antroji situacijos baigtis: draugas santūriau reaguoja nei pirmoje situacijos baigtyje, tačiau į PV žvelgia su kvaila šypsena. PV veido išraiška savikritiška, nuleidęs galvą jis apžiūrinėja savo aprangą (atsižvelgiama į abu ir paklūstama).

Trečioji situacijos baigtis: draugas smarkiai į saują krizena, pirštais bado. PV pavaizduotas nusirėngęs išsiskiriančią aprangą ir vilkįs įprastais rūbais. PV nusiminęs žvelgia į draugą (atsižvelgiama tik į draugą).

IV situacija. *Draugas žaisdamas netyčia labai skaudžiai pastumia.* (Fizinių konfliktų sprendimas).

Piešinyje pavaizduota, kaip vaikas pastumia savo draugą.

Pirmoji situacijos baigtis: PV demonstratyviai kumšteli atgal (atsižvelgiama tik į save).

Antroji situacijos baigtis: PV nususuka, apsimeta supykęs ir rodo labai skaudantį šoną (atsižvelgiama į abu).

Trečioji situacijos baigtis: PV nekreipia dėmesio ir su ašara akyse bei skaudančiu šonu bendrauja toliau (atsižvelgiama tik į draugą pusę ir jam paklūstama).

V situacija. *Klasėje neseniai pasirodė labai gražus ir šaunus vaikas, kuris iškart tampa populiariu tarp klasiokų. Mokytoja naują pasodina į tavo suolą, nes tavo draugas jau dvi savaites serga. Kaip pasielgsi su savo senesniu draugu?* (Stabilumas).

Piešinyje pavaizduotas pirmame suole vienas sėdintis PV ir mokytoja, klasei pristatanti išvaizda išoriškai išsiskiriantį vaiką. Mokytoja jam liepia pas PV.

Pirmoji situacijos baigtis: pavaizduota, kaip PV svajoja susidraugauti su naujoku, labai džiaugiasi naujuoju suolo draugu (stabilumas neišreikštas arba išreikštas menkai).

Antroji situacijos baigtis: PV pavaizduotas svajingu veideliu, galvojančias apie sergantį savo draugą. PV neprieštarauja, kad mokytoja pasodintų naują į geriausio draugo vietą (stabilumas išreikštas vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV pavaizduotas nusiminęs ir piktas, galvojančias, kaip geriausias draugas pasveikęs reaguos į jo vietoje sėdintį naują (stabilumas išreikštas stipriai).

VI situacija. *Tu sergi ir guli lovoje namie. Staiga aplanko tave draugas. Kaip tu jauties, kai draugas yra šalia?* (Pasitenkinimas).

Piešinyje pavaizduotas lovoje PV gulintis ir šalia stovintis geriausias draugas su gėlytėmis.

Pirmoji situacijos baigtis: draugo apsilankymas nesukėlė PV jokių emocijų. PV abejingas draugo poelgiui (pasitenkinimas neišreikštas arba išreikštas silpnai).

Antroji situacijos baigtis: PV labiau apsidžiaugia draugo apsilankymu. PV veidukas laimingesnis (pasitenkinimas išreikštas vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV labai nudžiugina draugo apsilankymas. PV veidas labai laimingas, rankos ištiestos į draugo pusę (pasitenkinimas išreikštas stipriai).

VII situacija. *Draugas tau padovanoja savo mėgstamiausią žaislą. Kaip tu pasielgsi?* (Abipusiškumas).

Piešinyje pavaizduoti du vaikai, rankose laikantys meškiukus, ir draugas, teikiantis PV savo mėgstamiausią meškiuką.

Pirmoji situacijos baigtis: PV veidas abejingas. PV tebelaiiko rankose savo meškiuką (abipusiškumas neišreikštas arba išreikštas silpnai).

Antroji situacijos baigtis: PV labai apsidžiaugia, tačiau savo meškiuką tebelaiiko (abipusiškumas išreikštas vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV labai apsidžiaugia ir draugui padovanoja savo meškiuką (abipusiškumas išreikštas stipriai).

VIII situacija. *Tave šiandien užpuolė vyresni vaikai ir atėmė iš tavęs kišenėse turėtus pinigus. Ar pasakosi apie tai savo draugui?* (Intymumas).

Piešinyje pavaizduota situacija: daug vyresni vaikai užpuola PV, atima pinigus.

Pirmoji situacijos baigtis: Nusiminęs, susimąstęs PV stovi šalia draugo ir nieko jam nepasakoja (intymumas neišreikštas arba išreikštas silpnai).

Antroji situacijos baigtis: Nusiminęs, susimąstęs PV stovi šalia draugo ir gana abejingai pasakoja, kas įvyko. Jausmų PV neišlieja (intymumas išreikštas vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV nuoširdžiai pasakoja draugui, verkia jam ant peties (intymumas išreikštas stipriai).

IX situacija. *Mokytoja uždavė gamtos namų darbą. Ji leido pasirinkti – pristatyti temą apie gyvūnus vienam arba su draugu. Jeigu darbas yra atliekamas su draugu, tada turite pristatyti klasei apie gyvūną smulkiau. Kaip tu elgsies?* (Bendradarbiavimas).

Piešinyje atvaizduotas mokytojas, stovintis priešais klasę ir aiškinantis užduotį.

Pirmoji situacijos baigtis: PV sėdi vienas suole apsivertęs knygomis ir įnikęs į darbą. Draugas sėdi savo suole ir vienas atlieka savo užduotį (bendradarbiavimas neišreikštas arba išreikštas silpnai).

Antroji situacijos baigtis: nusiminęs ir atsivertęs krūvą knygų bei sąsiuvinų PV atsuka į draugą prašyti pagalbos (bendradarbiavimas išreikštas vidutiniškai).

Trečioji situacijos baigtis: PV ir jo draugas susistūmę suolus kartu daro namų darbą (bendradarbiavimas išreikštas stipriai).

THE FEATURES OF FRIENDSHIP AND THEIR STRUCTURE IN MIDDLE CHILDHOOD

Indrė Danėnaitė, Laura Šeibokaitė

Abstract. *Background.* Empirical evidence that friendship in middle childhood may differ in different cultures was found in literature. *The aim* of the study was to analyze and assess the peculiarities of the features (emotional support, instrumental aid, physical and emotional conflict solution, intimacy, stability, cooperation, satisfaction, reciprocity) of children's (male and female) friendship and it's structure in middle childhood. *Method.* The features were investigated according to a specially created method. It consists of two parts – the main picture (projection part) and the questionnaire. Children were acquainted with the main characters in the picture and were asked to fill in the form in the manner of the game. The form consisted of nine situations, depicting the investigated feature. Each situation in the questionnaire had three choices of the solution. They were put in the order of the intensity of the investigated feature. Every child was questioned individually. *Results.* The results showed that the friendship among girls is more intimate; they tend to obey friend's opinion while solving emotional conflicts. Statistically significant differences in expressiveness of friendship features among boys and girls show up at the age of 9. Factorial analysis showed that the features of friendship in boys' sample are not interdependent enough to organize a particular structure of friendship. Features of friendship in girls' sample are interdependent. Emotional support, instrumental aid, cooperation and solution to physical conflicts are the most interrelated features of friendship. Intimacy is related with reciprocity, solution to emotional conflicts is related with satisfaction of friendship. Stability of friendship is not related with other investigated features. *Conclusions:* Boys' and girls' friendship differs in expressiveness of features. The features of friendship among girls are interdependent. Meanwhile the features of friendship among boys are not interdependent enough to organize a particular structure of features.

Key words: friendship features, middle childhood, gender differences.

Gauta 2009 03 29
Priimta 2009 08 31